

UMUMTA'LIM MAKTABLARI O'QUVCHI QIZLARINING IJTIMOY FAOLLIGINI OSHIRISH DOLZARB IJTIMOY MUAMMO SIFATIDA

**Kurbanbayeva Muqaddas Kozibayevna, Toshkent gumanitar fanlar universiteti
assistent-o'qituvchisi**

<https://orcid.org/0009-0005-7245-273X>

qurbanbayevamuqaddas9@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada umumta'lim maktablarida tahsil olayotgan o'quvchi qizlarning ijtimoiy faolligini oshirish muammosi yoritilgan. Stereotiplar, muhit yetishmasligi, motivatsiya tanqisligi kabi asosiy muammolar tahlil qilinib, ularga yechim sifatida aniq takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy faollik, o'quvchi qizlar, gender stereotiplari, liderlik, motivatsiya, maktab muhiti

Abstract. The article discusses the problem of increasing the social activity of female students studying in secondary schools. The main problems such as stereotypes, lack of environment, lack of motivation are analyzed, and specific proposals are given as solutions to them.

Key words: social activity, female students, gender stereotypes, leadership, motivation, school environment.

Аннотация. В статье рассматривается проблема повышения социальной активности девушек, обучающихся в общеобразовательных школах. Анализируются основные проблемы, такие как стереотипы, отсутствие среды, отсутствие мотивации, и предлагаются конкретные решения.

Ключевые слова: социальная активность, девушки, обучающиеся, гендерные стереотипы, лидерство, мотивация, школьная среда.

Kirish

Bugungi kunda jamiyatning har tomonlama rivojlanishida ayollar, xususan, yosh qizlarning faolligi muhim o'rin egallamoqda. Ayniqsa, umumta'lim maktablarida tahsil olayotgan qizlarning ijtimoiy hayotda faol bo'lishi, liderlik ko'nikmalarini egallashi va o'z fikrini erkin ifodalash imkoniyatlariga ega bo'lishi – zamonaviy ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Lekin amaliyotda bu borada bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularning ildizi tarixiy, madaniy, ijtimoiy va psixologik omillar bilan chambarchas bog'liqdir.

Asosiy qism

Ijtimoiy faollik tushunchasi va u maktab davrida qanday namoyon bo'ladi?

Ijtimoiy faollik – bu shaxsning jamiyat hayotida ishtirok etish darajasi, o'z fikrini erkin bildira olishi, ijtimoiy masalalarga befarq bo'lmaganligi, tashabbus ko'rsatish va muammolarga yechim taklif eta olish qobiliyatidir. Maktab yoshidagi qizlarning ijtimoiy faolligi quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

Faollar kengashlari, fan olimpiadalari, tanlovlarda ishtirok etish;

Maktab gazetasi, devoriy gazeta, ijtimoiy media orqali jamiyatga murojaat qilish;

Ijtimoiy loyihalar yaratish va amalga oshirish (masalan, ekologiya, zo'ravonlikka qarshi targ'ibot);

O'quvchilar kengashi, sinf sardorligi kabi rollarni bajarish.

Bu ko'rinishdagi faolliklar nafaqat qizlarning shaxsiy rivojiga, balki ularning kelajakdagi jamiyatda tutgan o'rnini shakllantirishga xizmat qiladi.

2. Ijtimoiy faollikni cheklayotgan asosiy omillar

A) Gender stereotiplari va madaniy tafakkur

Ko'plab oilalarda hali-hanuz qiz bola faol, ochiq fikrli bo'lishi emas, balki kamtar va "or-nomusli" bo'lishi targ'ib qilinadi. Natijada, qizlar maktabdagi ijtimoiy tadbirlarda, ochiq chiqishlarda ishtirok etishdan tortinadi yoki chetlanadi. Bu stereotiplar, avvalo, ularning o'ziga bo'lgan ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

B) Rivojlantiruvchi muhitning yetishmasligi

Ba'zi maktablarda o'quvchilarning tashabbuslarini qo'llab-quvvatlovchi platformalar mavjud emas. Debatlar, ijtimoiy klub, liderlik darslari, media faoliyat kabi imkoniyatlar bo'lmaganidan so'ng, qizlar o'z qobiliyatini namoyon qilish maydonchasiga ega bo'lmaydi.

C) Rol modellarining tanqisligi

O'quvchi qizlar jamiyatda muvaffaqiyatga erishgan ayollarni ko'rmasdan ulg'ayganida, ularda "men ham shunaqa bo'la olaman" degan motivatsiya shakllanmaydi. Ijtimoiy tarmoqlarda ko'proq tashqi ko'rinish, moda, mashhurlik targ'ib qilinayotgani sababli, ilm, liderlik, jamiyatga foyda keltirish kabi qadriyatlar ikkinchi darajaga tushib qolmoqda.

D) Oiladagi ijtimoiy cheklovlar

Ba'zi hollarda ota-onalar tomonidan qiz bolalarning ko'pchilik oldida chiqish qilishiga ruxsat berilmaydi, kechki tadbirlarda qatnashishiga cheklovlar qo'yiladi. Bu esa ularning ijtimoiy faolligiga jiddiy to'siq bo'ladi.

3. Ijtimoiy faollikni oshirish yo'llari va samarali yondashuvlar

A) Ta'lim muassasalarida targ'ibot va platformalarni yaratish

"Qizlar klubi": Maktab doirasida maxsus klub tashkil etilib, unda ijtimoiy faol qizlar jamlanadi. Klubda munozaralar, loyiha ishlari, ijodiy chiqishlar, motivatsion ma'ruzalar o'tkaziladi.

Debatlar va forumlar: Qizlarni turli ijtimoiy mavzular yuzasidan munozaralarga jalb qilish ularning nutq madaniyati, fikrlash darajasi va tashabbuskorligini oshiradi.

Yetakchilik kurslari: Qizlar o'rtasida sinf sardori, maktab sardori kabi lavozimlar uchun saylovlar o'tkazish, ularni jamoa boshqaruviga jalb qilish lozim.

B) Muvaffaqiyatli ayollar bilan uchrashuvlar

Mahalliy hokimiyat, maktab ma'muriyati va Xotin-qizlar qo'mitasi bilan hamkorlikda:

Tadbirkor ayollar, olim, sportchi, san'atkorlar bilan motivatsion uchrashuvlar tashkil etish; Ayollar muvaffaqiyat hikoyalari asosida seminar-treninglar o'tkazish foydalidir.

C) Ota-onalar bilan ishlash

Ma'rifiy uchrashuvlar orqali ota-onalarni qizlarining ijtimoiy hayotda faolligini qo'llab-quvvatlashga undash;

Ota-onalarga qaratilgan risolalar, ijtimoiy tarmoq orqali targ'ibot ishlari tashkil etish.

D) Axborot texnologiyalaridan foydalanish

Qizlarning ijtimoiy tarmoqlardagi faolligini foydali yo'nalishga burish: ta'lim sahifalarini yuritish, blog ochish, video chiqishlar qilish;

Maktab veb-saytida ijtimoiy faol o'quvchi qizlar haqida alohida rukn ochish.

1. Ijtimoiy faollik tushunchasi va u maktab davrida qanday namoyon bo'ladi?

Ijtimoiy faollik — bu shaxsning ijtimoiy muhitdagi faol ishtiroki, tashabbus ko'rsatish, jamiyat hayotida o'z o'rnini topishga intilishi, o'z fikrini erkin ifodalashi va ijtimoiy o'zgarishlarga nisbatan befarq bo'lmasligidir. Bu tushuncha sotsiologiya, pedagogika va psixologiya fanlarida turlicha talqin etiladi. Masalan, sotsiologik nuqtai nazardan, ijtimoiy faollik insonning ijtimoiy institutlar bilan

o‘zaro ta’siri orqali jamiyatdagi rolini amalga oshirish jarayonidir. Pedagogikada esa bu – o‘quvchining ta’lim-tarbiya jarayonidagi faol ishtiroki, tashabbuskorligi, ijodiy yondashuvi orqali namoyon bo‘ladi.

O‘quvchi qizlarning ijtimoiy faolligi maktab davrida bir nechta asosiy ko‘rinishlarda namoyon bo‘ladi:

Ta’limiy faoliyat: darsda faol ishtirok etish, fikr bildirishi, savol-javoblarga jalb qilinishi.

Ijodiy va madaniy faoliyat: sahna chiqishlari, devoriy gazeta, insholar, maktab musobaqalari va bayram tadbirlarida qatnashishi.

Tashkiliy va liderlik faoliyati: sinf sardori, fan klubi rahbari, maktab sardori kabi lavozimlarga saylanish va ushbu rollarni bajarish.

Ijtimoiy tashabbuslar: jamiyatdagi muammolar (atrof-muhit, zo‘ravonlik, gender tengligi) haqida fikr bildirishi, loyiha yaratish, aksiyalarda ishtirok etish.

O‘quvchi yoshidagi ijtimoiy faollik faqat shaxsiy rivojlanishga emas, balki kelajakdagi **ijtimoiy rollarini** to‘g‘ri egallash, demokratik jamiyatga mos shaxs bo‘lib shakllanishga ham xizmat qiladi.

2. Ijtimoiy faollikni cheklovchi asosiy omillar

Ijtimoiy faollikning shakllanishiga ta’sir etuvchi omillar **biopsixososial yondashuv** asosida tahlil qilinadi. Ushbu modelga ko‘ra, inson faolligiga biologik, psixologik va ijtimoiy omillar birgalikda ta’sir ko‘rsatadi. O‘quvchi qizlarda ijtimoiy faollikning pasayishiga quyidagi asosiy omillar sabab bo‘ladi:

A) Gender stereotiplari va patriarxal madaniyat Jamiyatimizda hanuzgacha “qiz bola kamtar, oriyatli bo‘lishi kerak, ko‘zga ko‘rinmasin” degan qarashlar mavjud. Ushbu **gender stereotiplari** maktab muhitiga ham ta’sir etib, qizlarning ochiq nutq so‘zlash, jamoatchilik oldida chiqish qilish, yetakchilikni o‘z zimmasiga olish istagini susaytiradi. Bandura (1977) ta’kidlaganidek, ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, bolalar atrofida ro‘l modellari orqali o‘z xatti-harakatlarini shakllantiradilar. Agar qizlar faol ayol obrazini ko‘rmasa, ular ham passiv bo‘lib qoladilar.

B) Maktab muhitining resursizligi Pedagogik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ta’lim muassasasidagi **ijtimoiy-madaniy muhit** shaxs shakllanishida muhim rol o‘ynaydi (Vigotskiy, 1978). Ba’zi maktablarda yetarli darajada ijtimoiy faollikka yo‘naltirilgan mashg‘ulotlar, klublar, platformalar mavjud emas. Natijada qizlarda o‘z salohiyatini ochish uchun maydon yo‘q.

C) Yetarli ro‘l modellarining yo‘qligi Motivatsion nazariyaga (Maslow, 1943) ko‘ra, o‘quvchilarda yuqori bosqichdagi ehtiyojlar — o‘zini ifodalash, tan olinishi — faqat ijobiy motivatsiya mavjud bo‘lgandagina rivojlanadi. Qizlar atrofida ilmiy, ijtimoiy faol ayollarni ko‘rmagach, ular “shunday bo‘lish” istagi shakllanmaydi.

D) Oilaviy va psixologik to‘siqlar. Eriksonning shaxsiy rivojlanish bosqichlariga ko‘ra, o‘smirlik davrida shaxsiy identitet shakllanadi. Bu bosqichda ota-onaning cheklovchi yondashuvi, ortiqcha nazorat, ijtimoiy tadbirlarga ruxsat bermaslik kabi holatlar o‘quvchi qizlarda “o‘zini namoyon qila olmaslik”, “xatolikdan qo‘rqish” kabi muammolarni keltirib chiqaradi. Bu esa ularning ijtimoiy passivlikka o‘tishiga sabab bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Xotin-qizlar va gender tengligi to‘g‘risida”gi Qonuni. – 2019.
3. Karimova D. (2020). Qizlarning ijtimoiy faolligini oshirishda oila va maktab hamkorligi. – Pedagogika jurnali, №4.
4. UNESCO (2021). Gender Equality in Education.
5. Saidova M. (2022). Zamonaviy ta’lim tizimida gender tengligi masalalari. – Toshkent: Fan va texnologiya.
6. www.wcu.uz – “Xotin-qizlar qo‘mitasi” rasmiy axborot sayti.
7. OECD (2020). The Impact of Education on Gender Equity.

